

PODSTICANJE ČITANJA KAO ZAJEDNIČKA ZADAĆA BIBLIOTEKA, VRTIĆA I PORODICE

Indira Kasapović

Prva gimnazija Zenica

Kontaktni naslov:

indirakasapovic@hotmail.com

Sažetak

Podsticanje čitanja i razvoja rane pismenosti kao kompetencije značajne za cjeloživotno učenje, uspjeh u obrazovanju i životu u savremenom društvu, posljednjih godina postaje sve značajnija tema među stručnjacima i znanstvenicima raznih profila. Počinje se uviđati da je riječ o složenoj pedagoško-psihološkoj aktivnosti koja, ukoliko se želi djelovati uspješno i učinkovito, zahtijeva odgovarajuće kompetencije od izvođača i kreatora, ali i razvijanje primjerenih programa za tu svrhu. Biblioteke svijeta prepoznaju djecu kao posebnu korisničku skupinu za koju je potrebno razvijati posebne usluge i programe, nastojeći ispuniti potrebe i interese djece i njihovih obitelji.

Takav pristup u Bosni i Hercegovini još uvijek je novina, te je u svrhu promidžbe tih ideja i pokretanja odgovarajućih aktivnosti, provedeno istraživanje u narodnim i školskim bibliotekama Zeničko-dobojskog kantona i analizirani mogući načini odgovaranja na nove zadaće bibliotekara i drugih stručnjaka koji se bave odgojem djece. Razvijen je model podsticanja čitanja kod djece i ponuđene smjernice za strateško djelovanje prema uvođenju pozitivnih promjena. Nastoji se istaknuti važnost međusobne saradnje i koordiniranog rada svih bitnih faktora u tome procesu. U ovom članku izdvojene su samo neke najvažnije spoznaje iz autoričine knjige "Podsticanje djece na čitanje u biblioteci, vrtiću i porodici".¹

Ključne riječi

podsticanje čitanja, pismenost, djeca, biblioteka, cjeloživotno učenje

Izvlaček

Spodbujanje branja in razvoja zgodnje pismenosti kot kompetence, pomembne za vseživljenjsko učenje, uspešno izobraževanje in življenje v moderni družbi, postaja v zadnjih letih vedno bolj pomembna tema za strokovnjake in znanstvenike različnih profilov. Postaja jasno, da gre za kompleksno pedagoško in psihološko aktivnost, za katero so potrebne, če želimo delovati uspešno in učinkovito, ustrezne kompetence izvajalcev in ustvarjalcev ter tudi razvoj za ta namen primernih programov. Knjižnice po svetu so prepoznale otroke kot posebno uporabniško skupino, za katero je treba razviti posebne storitve in programe in si pri tem prizadevati izpolniti potrebe in interese otrok in njihovih družin.

Takšen pristop je v Bosni in Hercegovini še zmeraj novost, zato je bila za popularizacijo takšnih idej in zagon ustreznih aktivnosti narejena raziskava v splošno - izobraževalnih in šolskih knjižnicah v Zeničko-dobojskem kantonu; analizirani so bili tudi možni odzivi na nove naloge knjižničarjev in drugih strokovnjakov, ki se ukvarjajo z vzgojo otrok. Razvit je bil model spodbujanja branja pri otrocih in bile so ponujene usmeritve za strateško delovanje pri uvajanju pozitivnih sprememb. Poskuša se poudariti pomembnost medsebojnega sodelovanja in koordiniranega delovanja vseh pomembnih dejavnikov v tem procesu. V članku so izpostavljena samo določena, najpomembnejša spoznanja iz avtoričine knjige "Spodbujanje otrok k branju v knjižnici, vrtcu in družini".

Ključne besede

spodbujanje branja, pismenost, otroci, knjižnica, vseživljenjsko učenje

Abstract

In recent years, encouraging early reading and developing literacy as an important competency for lifelong learning, success in education and life in modern society have become an increasingly important topic among experts and scientists of various profiles. One begins to realise that this

complex pedagogical and psychological activity, if it is to be implemented efficiently and effectively, requires adequately competent providers and creators and suitable programs to be developed for this purpose. Libraries worldwide recognise children as a special user group for which special services and programs need to be developed and every effort made to meet the needs and interests of children and their families.

This approach is still new in Bosnia and Herzegovina. The study of public and school libraries in the Zenica-Doboj Canton has been made and the analysis of possible responses to new tasks of librarians and other professionals, who educate children, has been conducted to promote these ideas and initiate appropriate actions. A model to encourage reading among children has been developed and guidelines offered for strategic action to be taken to introduce positive changes. The aim is to emphasise the importance of mutual cooperation and coordinated operation of all relevant factors in this process. The paper singles out a few important observations made by the author of the book "Podsticanje djece na čitanje u biblioteci, vrtiću i porodici".

Keywords

encouraging reading, literacy, children, libraries, lifelong learning

UVOD

S razvojem informacijsko-komunikacijskih tehnologija i ogromnom produkcijom informacija, pitanje podsticanja čitanja kod djeteta od najranije dobi i razvoj kulture čitanja ne gubi na značaju, kao što se može činiti, nego postaje aktuelnije nego ikada prije. Uz to, u posljednje vrijeme ističe se potreba ispunjavanja prava djeteta na stjecanje vještina i navika potrebnih za informacijsku pismenost, cjeloživotno učenje, kulturu, zabavu i lični razvoj. O podsticanju čitanja govori se u kontekstu diskusija o cjeloživotnom učenju i informacijskoj pismenosti u kojima bi biblioteke i škole trebale igrati važnu ulogu. Iako je davanje podstreka u čitanju prije svega zajednička zadaća roditelja, škole, vrtića i cijele zajednice, to takođe utječe na promjene u pristupu biblioteka i odgojno-obrazovnih ustanova prilikom osmišljavanja odgovarajućih programa i usluga.

Međutim, u literaturi na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku nedostaju konkretnije preporuke i obuhvatnija istraživanja povezani s podsticanjem čitanja, kao i znanstveno-stručno evaluirani programi za tu namjenu. Takođe, nedostaje terminološko, teorijsko i metodološko utemeljenje ove odgojno-obrazovne djelatnosti, koja u informacijskom društvu postaje jedna od ključnih za razvoj koncepta cjeloživotnog učenja. Stoga se ovim radom nastoji aktuelizirati problem kojim se škole, biblioteke, vrtići i roditelji tradicionalno bave, ali i povećati svjesnost o teorijskim i praktičnim problemima vezanim uz podsticanje i proces čitanja. Namjera je pridonijeti uviđanju važnosti njegove uloge i složenosti procesa podsticanja čitanja, ukazujući na neka tamnija i praznija mjesta kojima se u literaturi i praksi do sada nije posvećivala primjerena pažnja, te dati smjernice za uvođenje promjena.

U empirijskom dijelu rada istraživana je zastupljenost programa podsticanja čitanja namijenjenih djeci u dobi od 3 do 10 godina u narodnim i školskim bibliotekama Zeničko-dobojskog kantona. Korištena je kombinacija kvalitativnih istraživačkih metoda: studija slučaja (*study case method*), analiza sadržaja i SWOT analiza. Rezultati istraživanja dobiveni pomoću studije slučaja i analize sadržaja prikazani su kroz izvještaje o slučajevima strukturirane uz pomoć istovjetnog obrasca, odnosno unaprijed izrađenog upitnika, te SWOT analizu. Dokazuje se da ove biblioteke uglavnom ispunjavaju tradicionalne zadaće podsticanja djece na čitanje ali bez odgovarajućih programa, te da djeci kao posebnoj korisničkoj skupini nije posvećena primjerena pažnja koja im se pridaje u novijoj znanstveno-stručnoj literaturi. Glavni uzrok takvog stanja povezan je sa općenito nezadovoljavajućim tretmanom svih vrsta biblioteka i bibliotečke djelatnosti ustanovljenim u važećim državnim, federalnim i kantonalnim dokumentima i propisima. Među ostalim uzrocima su: za školske biblioteke - neodgovarajući tretman i marginalizacija njihove uloge u važećim zakonsko-pravnim propisima i nastavnom planu i programu za osnovne škole, a za narodne biblioteke - zastarjeli zakoni i standardi za tu vrstu biblioteka. Predložene su mjere i data neka moguća rješenja za poboljšanje stanja u bibliotekama. Na temelju rezultata istraživanja i dobivenih spoznaja kreiran je model podsticanja čitanja kod djece pod nazivom "Čitamo svaki dan. Jer želimo više.". Model može poslužiti za razvijanje konkretnih bibliotečkih i drugih programa podsticanja čitanja namijenjenih djeci koji uključuju međusobnu saradnju i partnerstvo školskih i narodnih biblioteka, saradnju sa vrtićima i porodicama, te drugim ustanovama i osobama koje se brinu o djeci.

PODSTICANJE ČITANJA KAO SLOŽENA PEDAGOŠKO-PSIHOLOŠKA AKTIVNOST

Čini se da je mnogo "mitova" i predrasuda povezano upravo s čitanjem, što ometa izgradnju ispravnog stava prema učenju čitanja i podsticanju na čitanje. Neki autori navode da su među najvećim zabludama tvrdnje da je učenje čitanja prirodan proces i da će sva djeca na kraju naučiti čitati samo ako im se da dovoljno vremena.² Često se ističe da je dovoljno da djeca budu okružena raznovrsnim pisanim materijalima pa će s vremenom naučiti čitati prirodno kao što uče govorni jezik, koji se inače veoma razlikuje od pisanog. Protiv takve tvrdnje govore neki podaci prema kojima je pored najboljih nastojanja američkog društva u pravcu razvoja pismenosti, i dalje ogroman broj odraslih osoba nepismen, a gotovo četvrtina učenika četvrtog razreda osnovne škole ne posjeduje ni osnovne vještine čitanja.³ Učenje čitanja nije nimalo lako i zahtijeva određene upute od najboljih i najvještijih učitelja, a podsticanje na čitanje čini se još težim i sofisticiranijim poslom.

Čitanje nije samo primanje informacija iz pisanog teksta nego mnogo više od toga.⁴ To je sposobnost koja je potrebna u korištenju svih medija, a ne samo u interakciji sa štampanim tekstom. Ono predstavlja jednu od temeljnih kompetencija za cjeloživotno učenje i uspjeh u školi, jer su čitačke vještine neophodne za napredovanje u obrazovanju. Takođe, čitanjem se dijete humanizira i osamostaljuje, razvija se i obogaćuje njegova osobnost. Primajući zapisanu mudrost i iskustvo, ono stječe vlastito iskustvo i znanje o stvarima, pojavama i ljudima koje mu inače možda nikada ne bi bile dostupne. Kada je u pitanju podjela na "vrste čitanja", izgleda da kakvu god kategorizaciju čitanja izabrali s obzirom na njegovu svrhu, na stepen angažmana intelekta ili mašte, format materijala, sklonosti, ili prema drugim osnovama, ona ne dohvata bit čitanja, ali i da tu aktivnost zapravo nije potrebno ni moguće strogo razdvajati, jer je sama čitačka vještina jedinstvena i temeljna za sve tipove čitanja. Ipak, prema nekim iskustvima čini se da bi u školskim uslovima trebalo razlikovati obavezno i slobodno čitanje, te književno (povezano sa književnostima i jezicima) i informacijsko čitanje⁵ (povezano sa znanstvenim informacijama iz predmeta koji se izučavaju). Neki autori pak smatraju da je savremeni pojam čitanja obuhvaćen u pojmu pismenosti, a da je pismenost cjeloživotni proces učenja čitanja i pisanja koji uključuje stalno produblјivanje i usavršavanje znanja nakon što se savlada mehaničko čitanje i pisanje.⁶

Za razliku od podučavanja čitanja koje se izvodi frontalno, grupno i u parovima primjenom raznih nastavnih metoda u okviru nastavnog procesa, kod podsticanja čitanja uz postupnost i sistematičnost

najvažniji je izbor adekvatnog podsticaja u interaktivnom procesu, pa pristup mora biti individualiziran kao što su individualne mogućnosti, interesi i želje svakog pojedinačnog djeteta. Napredovanje u čitanju i njegovanje motivacije za čitanje uključuje i suočavanje s raznim preprekama i poteškoćama, te je potrebno uložiti napor i jačati volju za njihovo savladavanje. Zato je podsticanje na čitanje, za razliku od podučavanja u vještini čitanja čiji je cilj da dijete nauči čitati i da čita s razumijevanjem, dugotrajna aktivnost koja uključuje odgoj, njegovanje motivacije i stvaranje navike, jačanje volje i unutarnje potrebe i interesa za čitanje, otklanjanje prepreka i prevladavanje teškoća, odnosno ono zahtijeva strpljenje i upornost, pa i odgovarajuće kompetencije onoga ko vodi tu aktivnost. Ono ima slične, ali mnogo šire ciljeve i zadaće od same poduke u čitanju. Glavni cilj podsticanja čitanja je uvođenje u svijet knjige i čitanja, pažljivo i bez prisile, djelujući tako da dijete zavoli čitanje i uživa u njemu cijeli život, te da se koristi tom sposobnošću i vještinom u razne svrhe. Podsticanje čitanja je dakle pedagoško-psihološka aktivnost koja obuhvata niz komponenti, a odgoj kao i obrazovanje ne može biti intuitivan i kampanjski posao. Nije moguće djelotvorno podsticati čitanje a nemati na umu pitanja kako i koga, nemati svijest o svrsi i ciljevima, nemati instrumente i sredstva za postizanje ciljeva, te voditi računa o uspjehnosti. Riječ je o kompleksnom problemu čija artikulacija i izvođenje odgovarajućih zaključaka nužno nameće potrebu interdisciplinarnog pristupa.

Da bi se kreirali odgovarajući programi podsticanja čitanja i ispravno stimuliralo čitanje, nužno je najprije definirati pojmove i aktivnosti, te imati u vidu ciljanu skupinu, njene osobine i motive koji je pokreću. Motivacija je najvažnije pitanje svih vrsta učenja i vježbanja, pa se prilikom kreiranja programa moraju imati u vidu najbolji načini i sredstva za buđenje i razvoj motivacije, te metode otkrivanja i vođenja interesa kojima se treba služiti. Smatra se da je igra najznačajniji oblik društveno-kognitivnog života djeteta i njena se uloga ne smije zanemariti prilikom učenja i razvoja poželjnih navika. Međutim, treba naglasiti da samo organiziran, sveobuhvatan i dobro osmišljen rad na podsticanju djeteta na čitanje u kojem učestvuje šira zajednica skupa sa porodicama, školama, bibliotekama, vrtićima i drugim ustanovama i stručnjacima koji brinu o djetetu može biti učinkovit i dati trajno dobre rezultate.

U pokušaju da se osvijetle uzroci nedovoljne pažnje posvećene podsticanju čitanja i nedostatka bibliotečkih programa za tu svrhu, naročito onih namijenjenih djeci, možda je indikativno to da se u literaturi i javnom govoru ponekad može primijetiti neka vrsta personificiranja biblioteke kao ustanove i zbirke informacijskih izvora, kao da se smatra da biblioteka može bez odgovarajućeg

osoblja, njegove stručnosti i djelotvornog angažmana, obavljati tu zadaću samim svojim postojanjem. Govori se o ulozi biblioteke, utjecaju biblioteke, aktivnostima biblioteke i tako dalje, a ne o ulozi i utjecaju bibliotečke djelatnosti ili bibliotekara. Tome se može prigovoriti da analogno tvrdnji da posjedovati knjige i čitati ih nije isto, postojanje biblioteke i dostupnost njezinog sadržaja ne osigurava automatski i načitanost njezinih korisnika. Istina je da je dobro opremljena biblioteka i pristup raznim materijalima i izvorima informacija stimulatívna okolina za razvoj kulture čitanja, ali je radi demistificiranja i depersonificiranja biblioteke neophodno isticati da sama biblioteka sa svojim zbirkama i uslugama predstavlja tek materijalnu osnovu za eventualno buđenje interesa za čitanje i prvu stepenicu u nekom obuhvatnijem radu s aktuelnim i potencijalnim korisnicima bibliotečkih usluga. Za učinkovito podsticanje čitanja potreban je kompetentan, primjereno educiran i motiviran kadar koji će postepeno, na osnovu odgovarajućeg programa, djelovati prema određenim ciljevima. Posebno je to važno kada je riječ o djeci kao najosjetljivijoj korisničkoj skupini.

Značajna je uloga sredine i velika odgovornost osoba koje učestvuju u odgoju djeteta na njegov uspjeh u čitanju. Da bi se djetetu pružio pravilan i svestran odgoj čiji je važan dio čitanje, najprije odrasli moraju njegovati pozitivan stav prema čitanju i imati odgovarajuća znanja i kompetencije. Roditelji, odgajatelji, bibliotekari i učitelji moraju i sami biti spremni na stalno učenje i razvijanje svojih kompetencija, jer su oni odgovorni za stvaranje kvalitetne i podsticajne okoline za razvoj vještine čitanja u djeteta, o čemu ovisi njegova uspješnost u početnom čitanju, vještina čitanja u odrasloj dobi, te koliko će mu čitanje tokom cijeloga života biti izvor znanja i užitka. Njima je takođe potrebna stručna pomoć, podrška i podsticanje u razvijanju pedagoških kompetencija kroz savjetovaništa, tribine, tečajeve, radionice i igraonice, ali i kroz čitanje adekvatne literature. Za sve njih kao podjednako važne učesnike i partnere u cijelom odgojno-obrazovnom procesu prema sličnom konceptu mogu se izraditi i provoditi primjereni programi podsticanja čitanja i razvoja pismenosti. Podsticanje čitanja i razvoj pismenosti trebalo bi svakako biti važan dio kurikulumu namijenjenih svim dobnim skupinama i svim razinama odgojno-obrazovnog procesa, od vrtićkih do visokoškolskih. U tom poslu značajna je uloga biblioteka i bibliotekara, kao i međusobna saradnja svih faktora. Biblioteke mogu imati vlastite programe podsticanja čitanja namijenjene djeci, ali je svakako efikasnije kada su oni obavezni dio programskih sadržaja nekog od stupnjeva odgojno-obrazovnog procesa.

ZASTUPLJENOST PROGRAMA PODSTICANJA ČITANJA U BIBLIOTEKAMA ZENIČKO-DOBOJSKOG KANTONA⁷

U istraživanju zastupljenosti programa podsticanja čitanja namijenjenih djeci u dobi od 3 do 10 godina u narodnim i školskim bibliotekama Zeničko-dobojskog kantona korištena je kombinacija metode studije slučaja, analize sadržaja i SWOT analize. Radi detaljnijeg opisivanja prakse i prikazivanja složenosti stanja, odabrana je metoda studije slučaja koja je u novije vrijeme u frekventnijoj upotrebi u društvenim istraživanjima. Studija slučaja pomaže istraživaču da shvati i razumije pojavu koju istražuje, te se logičkom analizom nastoje objasniti uzrok nastanka, karakter, dinamika i manifestne forme pojave koja se ispituje, a pomoću ove metode dobija se veliki broj različitih informacija o nekoj pojavi.⁸ Napravljen je presjek stanja kroz "pisane" dokumente, odnosno ono što je deklarativno utvrđeno i normirano, te primjere iz prakse, odnosno ono što se doista provodi. Ciljevi istraživanja bili su da se utvrdi da li i kojim programima i oblicima rada narodne biblioteke realiziraju podsticanje čitanja kod djece u dobi od 3 do 10 godina, da se utvrdi da li i na koji način osnovnoškolske biblioteke realiziraju programe podsticanja čitanja namijenjene učenicima nižih razreda, te da se utvrdi stanje i markiraju mogući uzroci nezastupljenosti ovih programa. Na temelju dobivenih rezultata moguće je dati smjernice za rješavanje nekih problema u konkretnim primjerima i općenito poboljšanje stanja. Zadaci istraživanja bili su da se ustanovi da li i na koji način biblioteke ispunjavaju svoje zadaće u podsticanju čitanja kod djece i koji su najveći problemi u radu biblioteka povezani s time, te da se ustanovi da li su zastupljeni, u kojem obliku i kakvi su programi podsticanja čitanja za djecu od 3 do 10 godina u dječjim bibliotekama, odnosno nižih razreda u osnovnoškolskim bibliotekama Zeničko-dobojskog kantona, te ako su zastupljeni da se naznače najveći problemi i nedostaci u njihovoj realizaciji, a ako ne da se ustanove mogući uzroci tome.

U istraživanju se krenulo od glavne hipoteze:

- u narodnim i bibliotekama osnovnih škola u Zeničko-dobojskom kantonu ne realiziraju se posebni programi za podsticanje čitanja namijenjene djeci u dobi od 3 do 10 godina, odnosno za nečitače i početnike.

Sljedeće hipoteze su s glavnom uzročno-posljedično povezane:

- Nije odgovarajući tretman ove važne zadaće biblioteka, ali i samih biblioteka i bibliotečke djelatnosti, u važećim zakonima, standardima,

nastavnim planovima i programima te stručnim časopisima.

- Biblioteke ispunjavaju uglavnom svoje tradicionalne zadaće u radu s djecom starijeg uzrasta koja su ovladala vještinom čitanja, a rad na ranom razvoju rane pismenosti nije prepoznat kao jedna od glavnih zadaća savremene biblioteke.
- Osiguravanju prava djeci na stjecanje vještina i navika čitanja kao korisnicima usluga u narodnim i školskim bibliotekama Zeničko-dobojskog kantona nije posvećena odgovarajuća pažnja.

Kroz izvještaje o studijama slučaja prikazani su:

- jedan tipičan slučaj koji je reprezentativan za sve ostale školske biblioteke kakav je biblioteka Osnovne škole "Mak Dizdar" u Zenici
- jedan zanimljiv slučaj, koji na prvi pogled predstavlja odstupanje od uobičajenog, kakav je Javna ustanova "Opća biblioteka" u Zenici, ali koji ipak ostaje u okvirima tipičnoga za narodne biblioteke.

Izvještaji o oba slučaja strukturirani su prema istom obrascu, odnosno upitniku od šestnaest pitanja koji je izrađen za potrebe vođenja studije slučaja. U Studiji slučaja I. dati su najvažniji podaci o JU "Opća biblioteka" Zenica, njenoj organizaciji, zbirkama, korisnicima i uslugama, te naznačeni neki od većih problema u njenom radu i nedostaci povezani s podsticanjem čitanja kod djece u dobi od 3 do 10 godina. Opisane su značajnije aktivnosti i usluge za djecu, načini njihova izvođenja, te građa i prostori u kojima se realiziraju. Analiziran je sadržaj važećih zakona i standarda vezanih uz narodne biblioteke, radi stvaranja potpunije slike o stupnju razvoja narodnoga bibliotekarstva u Zeničko-dobojskom kantonu, te radi boljeg razumijevanja položaja i zadaća promatrane narodne biblioteke iz kojih proizlaze njene obaveze i realne mogućnosti da ispunjava odgojno-obrazovne zadaće kao što je podsticanje čitanja. U državnom i kantonalnom zakonu o bibliotečkoj djelatnosti, kao i u standardu za narodne biblioteke, nije detaljnije opisana ova djelatnost biblioteka niti uopće njena neposredna odgojno-obrazovna uloga. Analiziran je sadržaj izdanja časopisa "Bosniaca" u posljednjih pet godina i ustanovljeno da u njemu nisu tretirane ove teme. Radi analize djelovanja "Opće biblioteke" u Zenici i projekcije njenog budućeg razvoja u skladu sa složenijom ulogom biblioteke u savremenom društvu, te u vezi s našom temom, izrađena je SWOT analiza biblioteke, naznačeni glavni problemi i nedostaci, te na osnovi dobivenih rezultata date smjernice za poboljšanje općeg položaja biblioteke i njen djelotvorniji rad.

Osim uobičajenih aktivnosti koje obuhvataju posudbu lektire, pružanje pomoći pri izboru naslova za "slobodno čitanje" i pomoći pri sluzenju referentnom zbirkom, biblioteka Osnovne škole "Mak Dizdar" u Zenici ne realizira programe podsticanja čitanja za djecu nižih razreda. To je jedan od zaključaka koji proizlazi iz Studije slučaja II. Kako je utvrđeno nakon analize sadržaja, jedan od razloga za to je što u pedagoškim standardima i Standardu za školske biblioteke nije posvećena potrebna pažnja detaljnijem opisu djelatnosti i zadaća školske biblioteke i bibliotekara, niti opisu njene neposredne odgojno-obrazovne djelatnosti, kako bi bibliotekari tačno znali što se pod tim podrazumijeva i šta se od njih očekuje. Ostali mogući uzroci dobiveni su analizom sadržaja Godišnjeg plana i programa rada škole, te sadržaja nastavnih planova i programa, kao i kantonalnog Zakona o osnovnoj školi i Pedagoških standarda za osnovnu školu. Analiziran je sadržaj za period od posljednjih pet godina časopisa za nastavnu teoriju i praksu "Didaktički putokazi", te utvrđena nedovoljna zastupljenost ove teme. Bilo je potrebno provesti analizu tih dokumenata radi stvaranja detaljnijeg uvida u stanje i potpunijeg razumijevanja položaja školskih biblioteka u Zeničko-dobojskog kantona. Nakon toga izrađena je SWOT analiza biblioteke i na osnovi dobivenih rezultata predložena su neka rješenja za njen djelotvorniji rad.

Primijenjenom metodologijom istražen je postavljeni problem, te ispunjeni ciljevi i zadaće istraživanja. Napravljen je presjek kroz relevantne dokumente i primjere iz prakse za prikaz stanja u narodnim i školskim bibliotekama Zeničko-dobojskog kantona, te utvrđen njihov tretman kao i njihove uloge u podsticanju čitanja kod djece. Dokazana je glavna hipoteza da u narodnim i školskim bibliotekama Zeničko-dobojskog kantona nisu zastupljeni odgovarajući programi podsticanja čitanja za djecu u određenoj dobi, odnosno da nema kontinuiranog, planskog i organiziranog podsticanja čitanja i razvijanja čitačkih vještina, navika i potreba djece u predškolskoj i ranoj školskoj dobi prema posebnom programu. I ostale hipoteze postavljene na početku istraživanja dokazane su i prikazane kroz izvještaje o slučajevima. Naime, utvrđeno je da je uzrok nezastupljenosti programa podsticanja čitanja u neodgovarajućem tretmanu ove zadaće narodnih i školskih biblioteka, ali i njih samih u važećim zakonsko-pravnim propisima i ostalim dokumentima kao i u stručnim časopisima. Narodne i školske biblioteke ispunjavaju tradicionalne zadaće u radu s djecom starijeg uzrasta, a sustavni rad na razvoju vještine i sklonosti čitanju nije prepoznat kao jedna od njihovih glavnih savremenih zadaća. Takođe, osiguravanju prava djeci kao korisnicima usluga u narodnim i bibliotekama osnovnih škola Zeničko-dobojskog kantona nije posvećena odgovarajuća pažnja. Ovo istraživanje moglo je biti prošireno istraživanjem o stimuliranju čitanja u vrtićima i porodicama čime bi se

dobila još detaljnija slika, ali već i ono što je ponuđeno može podstaknuti druge istraživače da i sami proširuju temu ili je obrađuju s drugih aspekata. Fokus je na bibliotekama jer je obrada teme bila namijenjena prije svega stručnoj bibliotečkoj zajednici, ali je zbog imperativa međusobne saradnje i zajedničkog rada, proširena na porodice i druge stručnjake iz oblasti odgoja i obrazovanja.

Rezultati istraživanja, te spoznaje i zaključci izneseni u teorijskom dijelu rada, poslužili su za izradu modela podsticanja djece na čitanje u kojem su opisani načini rada za sve faktore koji sudjeluju u tom procesu. Cilj modela bio je razraditi osnovne postavke cjelovitog koncepta u institucionalnim i vaninstitucionalnim uslovima. Model "Čitamo svaki dan. Jer želimo više." zasniva se na potrebi ispunjavanja savremenih prava i potreba djeteta na stjecanje vještina i navika potrebnih za informacijsku pismenost, cjeloživotno učenje, kulturu, zabavu i lični razvoj. Usmjeren je na dijete i razvijanje njegove individualnosti, kreativnosti i autonomije. On podrazumijeva pravilno stimuliranje i podsticanje djeteta i njegovog razvoja od najranije dobi u svakom pogledu, pa tako i u čitanju. Da bi se kreirali odgovarajući programi podsticanja čitanja i djelotvorno stimuliralo čitanje, nužno je precizno definirati pojmove i aktivnosti, te imati u vidu ciljanu skupinu, njene osobine i motive koji je pokreću. Najefikasnije je kada su takvi programi integralni dio obaveznog odgojno-obrazovnog procesa, odnosno vrtićkog i školskog kurikulumuma. Najbolji rezultati postižu se zajedničkim radom i međusobnom saradnjom različitih ustanova, te uz stručnu pomoć na svim razinama odgoja i obrazovanja kroz sve predmete i različite tematske oblasti koje se izučavaju. Kreiranje i realizacija programa podsticanja djece na čitanje podrazumijeva interdisciplinarni pristup i kroskurikularnu realizaciju saradnjom više faktora.

Model sadrži:

- predušlove koje je u širem kontekstu potrebno ispuniti da bi bibliotekari i ostali stručnjaci mogli kvalitetno i profesionalno obavljati svoje zadaće povezane s podsticanjem čitanja
- korake koje je potrebno poduzeti radi poboljšanja rada narodnih i školskih biblioteka u Zeničko-dobojskom kantonu
- prikaz strukture modela s najvažnijim faktorima koji učestvuju u procesu
- tablice preporučenih stalnih i povremenih aktivnosti (usluga) za narodne/dječje biblioteke, školske biblioteke / vrtiće i porodice
- strukturu zajedničkog jezgra, odnosno koncept pisanog programa rada na podsticanju čitanja s poglavljima koja trebaju biti zastupljena
- programske sadržaje koji mogu biti zastupljeni.

Za potrebe dopunjavanja i razvijanja modela moguće je iz teorijskog dijela identificirati poželjne metode i oblike rada, zadatke i ciljeve rada na podsticanju čitanja kod djece, te potrebne kompetencije kreatora i realizatora programa, obilježja ciljane skupine, preporučenu literaturu i potrebne materijalne uslove za izvođenje programa. Na taj način pružene su najznačajnije informacije i preporuke o podsticanju djece na čitanje na osnovu relevantnih teorijskih spoznaja i rezultata istraživanja, te navedena recentna literatura za produbljanje i proširivanje teme.

MODEL PODSTICANJA DJECE NA ČITANJE

Da bi se mogle ispunjavati zadaće podsticanja čitanja na primjeren način s ciljem poboljšanja kvaliteta rada i u skladu sa zahtjevima savremenog doba prije svega u bibliotekama, nužno je da se ispune sljedeći preduslovi:

1. odgovarajući zakonsko-pravni okvir (zakoni, propisi, standardi, nastavni programi, školski kurikulumi, strategije razvoja pismenosti, reforme obrazovanja i sl.) za rad bibliotečkih djelatnika i drugih stručnjaka
2. automatizacija poslovanja i informatizacija biblioteka, stvaranje jedinstvenog bibliotečko-informacionog sistema i baza podataka
3. aktivan rad stručnih tijela i objavljivanje stručnih radova
4. primjerena edukacija
5. ispunjavanje prava, potreba i zahtjeva djece prilagođavanjem bibliotečkih zbirki, prostora, opreme i usluga
6. senzibiliziranje i animiranje uže i šire zajednice u području značaja čitanja, te uloge biblioteke u tome, saradnja sa stručnjacima, kao i edukacija pojedinih posebnih grupa
7. izrada i provedba stalnih bibliotečkih programa i projekata podsticanja čitanja
8. uključivanje tih programa u školske i vrtičke kurikulume, te njihova evaluacija
9. formiranje odgovarajućih institucija i udruženja koja promiču čitanje, bave se dječjom knjigom i čitanjem kod djece
10. osiguravanje stalne pozitivne prisutnosti biblioteke i usluga za djecu u medijima i na mrežnim stranicama prilagođenim djeci, sudjelovanjem i organiziranjem odgovarajućih aktivnosti koje uključuju saradnju i interakciju na relaciji biblioteka-djeca-porodica-zajednica (vrtić, škola).

Narodne i školske biblioteke svoj rad mogu poboljšati uz sljedeće korake:

1. izrada strategije razvoja i operativnih planova
2. izrada misije i vizije kojima se izražavaju temeljne vrijednosti institucije
3. izrada smjernica za nabavu i izgradnju zbirke
4. izrada godišnjih planova, programa i izvještaja
5. izrada pravilnika i ostalih internih dokumenata kojima se regulišu odnosi s korisnicima
6. formiranje odgovarajućih internih stručnih tijela
7. izrada analiza korisnika i SWOT (ili PEST) analiza
8. evaluacija službi i usluga
9. izrada projekata i prikupljanje sredstava (*fundraising*)
10. marketing i promocija postojećih zbirki i usluga
11. saradnja s javnošću i drugim ustanovama i stručnjacima

Za potrebe kontinuiranog i sustavnog rada na podsticanju čitanja kod djece od najranije dobi, dizajniran je model koji smo nazvali "Čitamo svaki dan. Jer želimo više.", koji se sastoji od tri komponenta za svakog od učesnika-partnera u procesu (slika 1):

- Narodna/dječja biblioteka (tablica 1),
- Školska biblioteka/vrtić (tablica 2),
- Porodica (tablica 3).

Za odnose među njima ključna je poveznica SARADNJA koja je neophodna u realizaciji modela, a nju treba inicirati, osmišljavati i razvijati BIBLIOTEKAR, odnosno biblioteka. Svaki od komponenata podijeljen je na dva dijela: stalne i povremene aktivnosti odnosno usluge. Aktivnosti se ne mogu strogo razdvojiti, ali je to ovdje uslovno učinjeno. Važno je da one budu unaprijed osmišljene i planirane. Kreatori i realizatori modela mogu biti psiholozi, pedagozi, odgajatelji, roditelji, učitelji, bibliotekari i drugi zainteresirani. Naziv modela u skladu je s imperativom savremenog društva da se nastoji ne samo učestvovati nego željeti više u nekoj aktivnosti, a usmjeravanje aktivnosti prema određenom cilju i rezultatima u skladu je i s dječjom prirodom.

Slika 1: Prikaz faktora modela

STALNE AKTIVNOSTI I USLUGE	POVREMENE AKTIVNOSTI I USLUGE
Izgradnja odgovarajućih zbirki za djecu uz sudjelovanje djece pri izboru građe, osiguravanje i uređivanje odgovarajućeg prostora i opreme	Čitalačke radionice i pričaonice koje podrazumijevaju stručni i osmišljen rad, primjerene pedagoške metode i evaluaciju
Planiranje i realizacija bibliotečkih programa za svakodnevn grupni i individualni rad s djecom i roditeljima na podsticanju čitanja i pismenosti	Igraonice i igroteke za djecu, roditelje, odgajatelje
Stručna pomoć pri izboru građe za djecu, roditelje, odgajatelje; vođenje zabilježki o napredovanju i teškoćama u čitanju, savjetodavni rad	Obilježavanje datuma značajnih za djecu priredbama u biblioteci
Osmišljavanje i održavanje mrežnog mjesta biblioteke sa sadržajima za djecu (sučelje prilagođeno djeci)	Osobe iz javnog života čitaju djeci svoje omiljene knjige i priče
Saradnja sa školskim bibliotekarima na pripremi i realizaciji školskog kurikulumu vezanog uz čitanje i pismenost	U saradnji s pozorištem i roditeljima dramatiziranje jednostavnih tekstova
Saradnja sa vrtićima i odgajateljima na pripremi i realizaciji vrtićkih kurikulumu vezanih uz čitanje i pismenost	Video-projeksije filmova za djecu koji su adaptacija dječjih knjiga ili dr. primjereni filmovi
Saradnja sa roditeljima i članovima porodice u pripremi i realizaciji programa čitanja i razvijanja porodične pismenosti	Predavanja za djecu starijeg uzrasta (7-10 god.) i roditelje na teme iz svakodnevnog života (polazak u školu i problemi prilagodbe, godišnja doba, životinje i sl.)
Saradnja sa stručnjacima raznih profila na pripremi i realizaciji programa predavanja i radionica za djecu i roditelje	Satovi lektire za djecu starijeg uzrasta (7-10 god.)
Saradnja sa ostalim kulturnim ustanovama i lokalnom zajednicom na realiziranju lokalnih programa podsticanja pismenosti i čitanja	Kvizovi znanja i druga takmičenja povezana sa ovladavanje vještinom čitanja
	Tematski susreti povodom izlaska iz štampe najnovije dječje knjige s omiljenim junacima
	Promocija dječjih knjiga i časopisa
	Lutkarske predstave
	Likovne radionice i izložbe dječjih radova
	Muzičke priredbe
	Klubovi za rasprave i razgovore o knjigama

Tablica 1: Narodna/dječja biblioteka

STALNE AKTIVNOSTI I USLUGE	POVREMENE AKTIVNOSTI I USLUGE
Izgradnja odgovarajuće zbirke za djecu nečitače i početnike u čitanju, osiguravanje i uređivanje odgovarajućeg prostora i opreme	Čitalačke radionice i pričaonice koje podrazumijevaju stručni i osmišljen rad, primjerene pedagoške metode i evaluaciju
Osmišljavanje, planiranje i realizacija školskog/vrtićkog kurikulumu vezanog uz podsticanje čitanja i razvijanje pismenosti	Obilježavanje datuma značajnih za djecu povezanih s knjigama i čitanjem
Promocija programa čitanja	Osobe iz javnog života čitaju djeci svoje omiljene knjige i priče
Stručna pomoć pri izboru građe za djecu, roditelje, nastavnike; vođenje zabilješki o napredovanju i teškoćama u čitanju i planiranje daljih aktivnosti	Video-projekcije filmova za djecu koji su adaptacija dječjih knjiga i priča ili drugih primjerenih filmova
Osmišljavanje i održavanje mrežnog mjesta škole/vrtića na kojemu je poveznica na biblioteku sa sadržajima za djecu (sučelje prilagođeno djeci)	Razgovori o knjigama i dramatizacija tekstova u okviru klubova čitalaca
Saradnja sa dječjim bibliotekarima na pripremi i realizaciji školskog/vrtićkog kurikulumu vezanog uz čitanje i pismenost	Satovi lektire za djecu starijeg uzrasta
Sustavan odgojni grupni i individualni rad, vođenje zabilješki o napredovanju u čitanju, praćenje i planiranje daljih aktivnosti, evaluacija	Predavanja za djecu na teme iz svakodnevnog života (polazak u školu i problemi prilagodbe, godišnja doba, životinje i sl.)
Saradnja sa roditeljima i članovima porodice u pripremi i realizaciji programa podsticanja čitanja i razvijanja porodične pismenosti	Kvizovi znanja i druga natjecanja povezana sa ovladavanjem vještinom čitanja
Saradnja sa stručnjacima raznih profila na pripremi i realizaciji programa, predavanja i radionica za djecu	Promocija dječjih knjiga i časopisa
Saradnja sa ostalim kulturnim ustanovama i lokalnom zajednicom na realiziranju lokalnih programa podsticanja pismenosti i čitanja	Svečane dodjele knjiga najboljim čitaocima
	Posjeta dječjih pisaca i drugih zanimljivih ličnosti i razgovor s djecom
	Likovne radionice i izložbe dječjih radova
	Takmičenja u igranju raznih društvenih igara
	Izbor najdraže i najčitanije knjige iz biblioteke
	Radionice za roditelje o pomoći djeci u podsticanju čitanja i učenju
	Posjete dječjoj biblioteci
	Igraonice i igroteke za djecu

Tablica 2: Školska biblioteka/vrtić

STALNE AKTIVNOSTI	POVREMENE AKTIVNOSTI
Izgradnja odgovarajuće kućne zbirke za djecu i uređivanje odgovarajućeg prostora za čitanje	Zajedničke posjete narodnoj i školskoj biblioteci radi posudbe, druženja i prisustva priredbama
Učlanjenje u biblioteku i često posjećivanje i posudba građe za odrasle i djecu, saradnja s bibliotekom	Učešće u aktivnostima narodne i školske biblioteke koje su vezane uz čitanje
Svakodnevno dijaloško čitanje djetetu i pričanje priča u odgovarajućem terminu (prije spavanja ili neko drugo vrijeme za odmor i druženje)	Zajedničke posjete knjižarama i sajmovima knjiga i kupovanje knjiga i časopisa po izboru djeteta
Razvoj porodične pismenosti - roditelji i ostali članovi porodice svakodnevno i sami čitaju dnevnu štampu, knjige ili internetske izvore, bilježe obavijesti i komentiraju	Zajedničke posjete igraonicama i pričaonicama i druženje s drugom djecom i porodicama
Izgradnja odgovarajuće referentne kućne zbirke s rječnicima, enciklopedijama, priručnicima, atlasima, itd.	Zajedničke posjete predavanjima i edukacijama o porodičnoj pismenosti
Praćenje razvoja djeteta u čitanju, uočavanje nedostataka i poteškoća i njihovo otklanjanje uz pomoć bibliotekara i drugih stručnjaka	Zajedničko sudjelovanje u lokalnim programima podsticanja čitanja i pismenosti
Uključivanje djeteta u porodične aktivnosti čitanja, razumijevanja obavijesti i prenošenja poruka	Sudjelovanje u radionicama za roditelje o pomoći djeci u podsticanju čitanja i učenju
Podsticanje djeteta na obogaćivanje vlastitog iskustva, otkrivanje novih stvari i rješavanje problema kroz sudjelovanje u igri	
Saradnja sa školskim bibliotekarima/odgajateljima na pripremi i realizaciji školskog/vrtićkog kurikulumu vezanog uz čitanje i pismenost	
Saradnja sa dječjim bibliotekarima na pripremi i realizaciji školskog kurikulumu vezanog uz čitanje i pismenost	
Saradnja sa ostalim kulturnim ustanovama i lokalnom zajednicom na realiziranju lokalnih programa podsticanja pismenosti i čitanja	
Saradnja sa drugim porodicama i roditeljima	

Tablica 3: Porodica

Realizacija programa podsticanja čitanja trebalo bi da se odvija kroskurikularno u okviru više različitih tematskih cjelina, predmeta i ustanova, pri čemu je teško uskladiti zadaće i sadržaje, te izraditi jedan uravnotežen program. Zajednička jezgra svih dijelova programa podsticanja čitanja (biblioteka, škola, vrtića) okvirno bi trebala biti koncipirana tako da sadrži sljedeća poglavlja:

Koncept programa podsticanja čitanja za djecu nečitače i početnike:

1. uvod (osnovne postavke)
2. ciljevi
3. zadaci (odgojni, obrazovni, funkcionalni)
4. programski sadržaji
5. metode i oblici rada
6. kompetencije
7. ciljana skupina
8. upute za realizaciju i preporučena literatura
9. materijalni uslovi (prostor, oprema, zbirke, finansiranje))
10. operativni planovi i programi
11. testovi (inteligencije, spremnosti za čitanje, testovi provjere uspješnosti u čitanju)
12. obrasci za vođenje dokumentacije

Realizacija modela "Čitamo svaki dan. Jer želimo više." treba imati sljedeću strukturu, odnosno korake koji se ciklično ponavljaju (slika 2):

1. istraživanje potreba i interesa
2. programiranje sadržaja
3. planiranje aktivnosti
4. organizacija i realizacija
5. informiranje
6. praćenje rezultata
7. vrednovanje rezultata
8. primjena novih spoznaja i iskustava

Slika 2: Prikaz koraka u realizaciji modela

Programski sadržaji za školske i narodne biblioteke, te vrtiće obuhvataju odgovarajuće tematske cjeline koje izrađuju timovi stručnjaka, a realiziraju se prema ponuđenim dijelovima. Neki od sadržaja mogu biti sljedeći:

- vježbe promatranja i zapažanja bitnih pojedinosti u okruženju
- razvijanje govornih i auditivnih sposobnosti
- aktivnosti i igre za razvijanje predčitačkih vještina
- aktivnosti i igre za razvijanje čitačkih vještina
- identifikacija objekata i njihovo razvrstavanje u kategorije
- zapažanje uzročno-posljedičnih veza među stvarima i pojavama
- razvijanje motivacije za učenje i čitanje
- proučavanje različitih izvora znanja i informacija
- služenje različitim medijima
- posjete i upoznavanje uloge i funkcije kulturnih ustanova
- pričanje i prepričavanje događaja i doživljaja iz ličnog života i na osnovu predložka
- zapažanje osnovnih emocionalnih stanja kod druge djece i osoba
- uočavanje važnijih cjelina u slikovnici, priči i govoru
- razumijevanje i uočavanje smisla slušanog i pročitnog
- navikavanje djece da se svakodnevno služe slikovnicama i knjigama, da ih pronalaze, čuvaju i pospremaju
- zapažanje i komentiranje situacija i postupaka
- izražavanje emocija i zapažanja

Model je moguće još razraditi i konkretizirati u skladu sa spoznajama navedenim u teorijskom dijelu rada, te drugim znanstvenim i stručnim spoznajama i empirijskim rezultatima. On nije nepromjenjiv, nego je otvoren za mijenjanje, dopunjavanje i kombiniranje s drugim modelima, kao i za primjenu u realnim okolnostima u cjelosti ili pojedinih dijelova, prema potrebi i mogućnostima. Ponuđeni model može poslužiti kao inspiracija i podsticaj bibliotekarima, odgajateljima i roditeljima da i sami istražuju, formuliraju, razvijaju i primjenjuju vlastiti model u skladu sa svojim potrebama.

Opombe

- 1 Neki akcenti iz knjige "Podsticanje djece na čitanje u biblioteci, vrtiću i porodici" / Indira Kasapović. Zenica: Opća biblioteka, 2011. (Edicija Biblion; knj. 1). Napomena: Knjiga "Podsticanje djece na čitanje u biblioteci, vrtiću i porodici" može se kupiti od izdavača. (Nekaj poudarkov iz knjige "Spodbujanje otrok k branju v knjižnici, vrtcu in družini", ki je leta 2011 izšla v Zenici pri založbi Opća biblioteka kot prva knjiga v zbirki Biblion in je

- naprodaj pri založniku. (op. lekt.)
- 2 Usp. Wren, S. Ten Myths About Learning To Read. URL: <http://www.readingrockets.org/article/351> (20.10.2010.)
  - 3 Isto.
  - 4 Usp. Stričević, I. Reading for Pleasure: What libraries for children and young adults owe to each child and young person and to the society as a whole. Hong Kong: The Chen Yet-Sen Family Foundation, 2007. URL: http://www.chenyetsenfoundation.org/file/speech_content_Ivanka.doc (27.05.2009.)
  - 5 Usp. Lasić-Lazić, J.; Laszlo, M.; Boras, D. Informacijsko čitanje. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2008., str. 11.
  - 6 Usp. Gorman, M. Postojana knjižnica: tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006., str. 42.
  - 7 Istraživanje je provedeno u januaru 2009. godine.
  - 8 Usp. Mesihović, N. Uvod u metodologiju društvenih nauka. Sarajevo: Ekonomski fakultet, 2003. Str. 161.

Reference

- [1] Gorman, Michael (2006). Postojana knjižnica : tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- [2] Lasić-Lazić, J.; Laszlo, M.; Boras, D. (2008). Informacijsko čitanje. Zagreb: Zavod za informacijske studije.
- [3] Mesihović, Nijaz (2003). Uvod u metodologiju društvenih nauka. Sarajevo: Ekonomski fakultet.
- [4] Stričević, Ivanka (2007). Reading for Pleasure: What libraries for children and young adults owe to each child and young person and to the society as a whole. Hong Kong: The Chen Yet-Sen Family Foundation. URL: http://www.chenyetsenfoundation.org/file/speech_content_Ivanka.doc (27. 5. 2009.)
- [5] Wren, Sebastian. Ten Myths About Learning To Read. URL: <http://www.readingrockets.org/article/351> (20. 10. 2010.)